JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
ANTONIO TIZZANO
26 päivänä syyskuuta 2002 [1]

Johdanto

1. Hoge Raad der Nederlanden (jäljempänä Hoge Raad) on esittänyt yhteisöjen tuomioistuimelle 9.6.2000 tekemällään päätöksellä kolme ennakkoratkaisukysymystä vuokraus- ja lainausoikeuksista sekä tietyistä tekijänoikeuden lähioikeuksista henkisen omaisuuden alalla annetun direktiivin 92/100/ETY (jäljempänä direktiivi 92/100/ETY tai direktiivi) [2] tulkinnasta. Kaikki kolme kysymystä koskevat direktiivin 8 artiklan 2 kohdan mukaisen "kohtuullisen korvauksen" käsitteen tulkintaa, ja niissä pyydetään ratkaisua siihen, onko kyseessä yhteisön oikeuden käsite vai ei ja miten mainittu asia vaikuttaa niiden perusteiden valintaan, joiden mukaan korvauksen määrä on vahvistettava.

1 — Alkuperäinen kieli: italia.
2 — EYVL L 346, s. 61.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Direktiivi 92/100/ETY

2. Direktiivin tarkoituksena on yhdenmukaistaa vuokraus- ja lainausoikeuksia tekijänoikeuden ja tiettyjen tekijänoikeuden lähioikeuksien alalla koskevia kansallisen oikeuden säännöksiä siinä määrin kuin yhteismarkkinoiden tarkoituksenmukaisen toiminnan turvaamiseksi on tarpeen.

3. Direktiivin perustelukappaleissa luetellaan sen perustelut ja päämäärät käsiteltävänä olevan asian kannalta merkityksellisiltä osin seuraavasti:

"jäsenvaltioiden lainsäädäntö ja käytännöt eroavat toisistaan tekijänoikeudella suojatuille teoksille ja lähioikeuksilla suojatuille kohteille vuokraus- ja lainausoikeuksien alalla annettavan oikeussuojan osalta, ja nämä erot saattavat aiheuttaa kaupan

esteitä, vääristää kilpailua ja haitata sisämarkkinoiden toteutumista ja moitteetonta toimintaa,

— —

tekijöiden ja esittävien taiteilijoiden täytyy saada luovasta ja taiteellisesta työstään asianmukaiset tulot, jotta heidän on mahdollista jatkaa sitä, ja erityisesti äänitteiden ja elokuvien tuottaminen vaatii huomattavan suuria ja epävarmoja sijoituksia; mahdollisuus mainittujen tulojen perimiseen ja sijoitettujen varojen tuottavuuteen voidaan taata tehokkaasti ainoastaan antamalla tarkoituksenmukaista oikeussuojaa asianomaisille oikeudenhaltijoille,

— — "

"yhteisön oikeudessa vuokraus- ja lainausoikeuksia sekä tiettyjä lähioikeuksia koskeviksi säännöksiksi voidaan katsoa ainoastaan säännökset, joiden mukaan jäsenvaltiot säätävät vuokraus- ja lainausoikeuksista tiettyjen oikeudenhaltijaryhmien osalta ja lisäksi oikeudesta tallentamiseen, kopiointiin, levittämiseen, yleisradiointiin ja yleisölle välittämiseen tiettyjen oikeudenhaltijaryhmien osalta lähioikeuksien suojan alalla" *

* — Tässä ja jäljempänä ratkaisuhdotuksessa esitetyt lainaukset direktiivistä on suomennettu yhteisöjen tuomioistuimessa, koska EYVL:ssä ei ole julkaistu suomenkielistä tekstiä.

4. Käsiteltävänä olevan asian kannalta merkityksellisiltä osin direktiivissä säädetään edellä mainitun mukaisesti edelleen äänitteitä, elokuvia ja radiotoimintaa koskevien lähioikeuksien suojan yhdenmukaistamisesta esittävien taiteilijoiden, tuottajien sekä yleisradio-organisaatioiden osalta, jotka kaikki ovat tahoja, joihin tekijänoikeuksien suoja ei ulotu.

5. Direktiivin 8 artiklassa säännellään erityisesti "esitysten" yleisradiointia ja niiden yleisölle välittämistä seuraavasti:

"1. Jäsenvaltiot säätävät esittävien taiteilijoiden yksinoikeudesta sallia tai kieltää vapaasti etenevien radioaaltojen välityksellä tapahtuva esitystensä lähettäminen ja yleisölle välittäminen, paitsi milloin esitys on jo yleisradioitu tai se tapahtuu tallenteen perusteella.

2. Jäsenvaltiot varmistavat lainsäädännössään sen, että käyttäjä suorittaa kohtuullisen ja ainutkertaisen korvauksen käyttäessään kaupallisessa tarkoituksessa julkaistua äänitettä tai sen kopiota yleisradiointiin vapaasti etenevien radioaaltojen välityksellä tai välittäessään sen millä hyvänsä tavoin yleisölle, sekä sen, että mainittu

korvaus jaetaan asianomaisten esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien kesken. Siltä osin kuin esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien välillä ei ole asiasta sopimusta, jäsenvaltiot voivat päättää niistä perusteista, joiden mukaan mainittu korvaus näiden kesken jaetaan."

6. Tällä tavoin toteutettuna oikeussuoja täyttää yhdenmukaistamisen vähimmäisvaatimukset, mikä ilmenee kahdennestakymmenennestä perustelukappaleesta, jonka sanamuoto on seuraava:

"jäsenvaltiot voivat säätää lähioikeuksien haltijoiden osalta paremman suojan kuin tämän direktiivin 8 artiklassa säädetään."

7. Direktiivin 8 artiklan 2 kohdan mukaista kohtuullista korvausta ei ole direktiivissä nimenomaisesti määritelty eikä perustelukappaleissakaan viitata siihen suoraan.

8. Direktiivin johdanto-osassa on kuitenkin eräitä viittauksia oikeudenhaltijalle kuuluvaan kohtuulliseen korvaukseen sen erillisen tilanteen osalta, että vuokrausoikeus siirretään toiselle. Johdanto-osassa tarkennetaan erityisesti, että mainitusta korvauksesta säädettäessä on otettava huomioon, että

" — — on tarpeen antaa säännökset, joilla turvataan tekijöille ja esittäville taiteilijoille sellainen oikeus kohtuulliseen korvaukseen, josta luopuminen ei ole mahdollista ja jonka toteuttamisesta huolehtiminen heidän on voitava uskoa heitä edustaville yhteishallinnointijärjestöille,

— — mainittu kohtuullinen korvaus voidaan suorittaa yhtenä tai useampana eränä minä ajankohtana hyvänsä: joko sopimuksen tekohetkellä tai myöhemmin,

— — mainittua kohtuullista korvausta määritettäessä on otettava huomioon asianomaisten tekijöiden ja esittävien taiteilijoiden panoksen merkitys äänitteen ja elokuvan synnyssä".

Kansainvälinen sääntely

9. Direktiiviä ja erityisesti käsiteltävänä olevaan riita-asiaan sovellettavia säännöksiä on luettava vastaavien kansainvälisten säännösten taustaa vasten; kymmenennessä perustelukappaleessa tarkennetaan tältä osin, että direktiivi ei vaikuta mainittuihin säännöksiin, ja korostetaan, "että lähen-

nettäessä jäsenvaltioiden lainsäädäntöä toisiinsa on noudatettava niitä kansainvälisiä sopimuksia, joihin tekijänoikeus ja lähioikeudet useissa jäsenvaltioissa perustuvat".

Esittäjillä tulee olla myös mahdollisuus estää seuraavat toimet, joihin ryhdytään ilman heidän lupaansa: heidän elävän esityksensä yleisradiointi vapaasti etenevien radioaaltojen välityksellä ja välittäminen yleisölle.

10. Pääosa käsiteltävänä olevan asian kannalta merkityksellisestä kansainvälisestä sääntelystä on vahvistettu TRIPS-sopimuksella [3] ja Roomassa 26.10.1961 esittävien taiteilijoiden, äänitteiden valmistajien sekä radioyritysten suojaamisesta tehdyllä kansainvälisellä yleissopimuksella (jäljempänä Rooman yleissopimus), jonka osapuolia kaikki jäsenvaltiot Portugalia lukuun ottamatta ovat ja johon TRIPS-sopimuksessa viitataan.

— —

6. Jäsen voi edellä 1—3 kohdissa tarkoitettujen oikeuksien osalta säätää ehtoja, rajoituksia, poikkeuksia ja varaumia siinä laajuudessa, kuin se on sallittua Rooman yleissopimuksen nojalla. — — "

11. TRIPS-sopimuksen 14 artiklan mukaan jäsenten on huolehdittava siitä, että

12. Rooman yleissopimuksen 7 artiklassa säädetään puolestaan vähimmäissuojasta, joka sopimusvaltioiden on turvattava esittäville taiteilijoille. Mainitussa säännöksessä tarkennetaan nimenomaisesti, että

"1. Esittäjien esitysten äänitteelle tallentamisen osalta esittäjillä tulee olla mahdollisuus estää seuraavat toimet, jos niihin ryhdytään ilman heidän lupaansa: heidän tallentamattoman esityksensä tallentaminen ja sellaisen tallennuksen kopiointi.

"1. Tämän yleissopimuksen mukaan esittäville taiteilijoille myönnettävän suojan tulee käsittää mahdollisuus estää:

a) ilman heidän suostumustaan tapahtuva heidän esityksensä radiolähetys ja julkinen toistaminen, paitsi jos radiolä-

3 — Uruguayn kierroksen monenvälisissä kauppaneuvotteluissa (1986—1994) syntyneiden sopimusten hyväksymisestä Euroopan yhteisön puolesta sen toimivaltaan kuuluvien asioiden osalta 22 joulukuuta 1994 annetulla neuvoston päätöksellä 94/800/EY (EYVL L 336, s. 1) hyväksytty sopimus teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista, liite 1 C (WTO) (EYVL 1994, L 336, s. 214—233).

hetyksessä tai julkisessa toisintamisessa käytetty esitys jo sinänsä on radion välityksellä lähetetty esitys tai on peräisin tallennuksesta." [4]

13. Yleissopimuksen 12 artiklassa säädetään äänitteiden toissijaiseksi kutsutusta käytöstä seuraavasti:

"Jos kaupallisessa tarkoituksessa julkaistua äänitettä tai sen monistetta käytetään välittömästi radiolähetykseen tai julkiseen toisintamiseen, tulee käyttäjän maksaa kertakaikkinen, kohtuullinen korvaus esittäville taiteilijoille tai äänitteiden valmistajille taikka molemmille. Tämän korvauksen jakoperusteet voidaan, jolleivät osapuolet niistä sovi, määrätä sisäisessä lainsäädännössä." [5]

14. Yhdenmukaistamista koskevien aineellisten säännösten lisäksi yleissopimuksen 2, 4 ja 5 artiklassa on kansallisesta kohtelusta säännökset, joihin puolestaan viitataan TRIPS-sopimuksen 1 artiklan 3 kohdassa. Huomautettakoon, että viimeksi mainitussa sopimuskohdassa säädetään, että "jäsenten tulee myöntää tässä sopimuksessa tarkoitettu kohtelu muiden jäsenten kansalaisille" ja siinä tarkennetaan käsiteltävänä olevan asian kannalta merkityksellisiltä osin, että "jäsenen kansalaisilla tarkoitetaan luonnollisia ja oikeushenkilöitä, jotka täyttäisivät — — Rooman yleissopimuksen — — mukaiset suojan saamisen edellytykset". [6]

Alankomaiden lainsäädäntö

15. Wet op de naburige rechten -nimisen 18.3.1993 annetun lain (Alankomaiden laki lähioikeuksista, jäljempänä WNR), joka tuli voimaan 1.7.1993 ja jota sittemmin muutettiin 21.12.1995 annetulla lailla (Staatsblad, 1995, s. 653), 7 §:ssä täytäntöönpannaan direktiivin 8 artiklan 2 kohdasta johtuva velvoite kansallisessa oikeusjärjestyksessä ja turvataan samalla Alankomaiden lainsäädännön yhdenmukaisuus Rooman yleissopimuksen kanssa.

16. Mainitussa 7 §:ssä säädetään seuraavaa:

"1. Kaupallisessa tarkoituksessa valmistettu äänite tai sen kopio voidaan ilman äänitteen tuottajan ja esittävän taiteilijan tai näiden oikeudenomistajien suostumusta

4 — Epävirallinen käännös.

5 — Epävirallinen käännös.

6 — Alankomaat liittyi yleissopimukseen 7.10.1993.

yleisradioida tai muulla tavoin välittää yleisölle edellyttäen, että siitä maksetaan kohtuullinen korvaus.

2. Jos kohtuullisen korvauksen määrästä ei päästä sopimukseen, Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage on yksinomaisesti toimivaltainen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin vahvistamaan korvauksen määrän asian ensimmäisenä oikeuteen saattavan asianosaisen tekemästä vaatimuksesta.

3. Korvaus tulee sekä esittävän taiteilijan että tuottajan tai näiden oikeudenomistajien hyväksi ja se on jaettava näiden kesken tasan." [7]

17. WNR:n 15 §:ssä säädetään, että 7 §:ssä tarkoitettu kohtuullinen korvaus on suoritettava oikeusministerin nimeämälle, edustajana toimivalle oikeushenkilölle, joka edustaa asianomaisia myös korvauksen määrän vahvistamista ja yksinoikeuden käyttämistä koskevissa asioissa.

Tosiseikat ja asian käsittelyn vaiheet

18. Ennakkoratkaisupyynnön esittäneessä tuomioistuimessa vireillä olevassa riita-asiassa asianosaisina ovat esittäviä taiteilijoita ja äänitteiden tuottajia ja maahantuojia edustava alankomaalainen säätiö *Stichting ter Exploitatie van Naburige Rechten* (jäljempänä SENA) ja julkista yleisradiotoimintaa harjoittava yritys *Nederlandse Omroep Stichting* (jäljempänä NOS), ja kanteen kohteena on sen määrän vahvistaminen, jonka NOS on velvollinen maksamaan SENA:lle WNR:n 7 §:n mukaisena kohtuullisena korvauksena.

19. Vuonna 1986, eli kauan ennen WNR:n voimaantuloa, äänitteiden tuottajia tuolloin edustanut yhdistys *Nederlandse Vereniging van Producenten en Importeurs van Beeld en Geluidsdragers* (jäljempänä NVPI), teki NOS:n kanssa sopimuksen, jonka perusteella viimeksi mainittu oli velvollinen maksamaan NVPI:lle määrätyn summan korvauksena Alankomaiden yleisradiotoimintaa harjoittavien julkisten laitosten välityksellä tapahtuvasta äänitteiden lähettämisestä radiossa. Mainitun korvauksen määrä laskettiin vuosittain, ja se oli vuoden 1984 käytön osalta 605 000 Alankomaiden guldenia (NLG) ja se nousi vuoteen 1994 mennessä 700 000 NLG:iin.

20. WNR:n voimaantulon myötä SENA määrättiin mainitun lain nojalla edustamaan äänitteiden tuottajia ja esittäviä taiteilijoita. Vuoden 1993 joulukuussa NVPI purki edellä mainitun sopimuksen. NOS:n ja SENA:n välillä tämän jälkeen käydyt neuvottelut uuden sopimuksen solmimisesta WNR 7 §:n mukaisesti eivät tuottaneet tulosta. SENA saattoi asian Arrondis-

7 — Epävirallinen käännös.

sementsrechtbank te 's-Gravenhagen (jäljempänä Rechtbank) käsiteltäväksi ja vaati kanteessaan tätä vahvistamaan kohtuullisen korvauksen määräksi 7 500 000 NLG. Rechtbank vahvisti mainituksi summaksi 2 000 000 NLG vuoden 1995 osalta mutta ei lausunut tulevien vuosien osalta mitään.

21. Gerechtshof te 's-Gravenhage (jäljempänä Gerechtshof) totesi muutoksenhakuasteena asiasta tehdyn valituksen johdosta 6.5.1999 antamassaan välituomiossa, ettei Alankomaiden laista eikä direktiivistä kummastakaan käy ilmi yhtään kohtuullisen korvauksen käsitettä selventävää viitettä ja erityisesti, ettei direktiivissä vaadita yhdenmukaistamaan korvauksen laskutapaa. Gerechtshof tarkensi lisäksi, että Alankomaiden lain mukaisen kohtuullisen korvauksen täytyy määrältään vastata suunnilleen sitä korvausta, jonka NOS oli vuoden 1986 sopimuksen perusteella velvollinen maksamaan NVPI:lle, koska mainitun lain esitöistä ilmenee tämän olevan lainsäätäjän tahto. NOS on kuitenkin velvollinen antamaan suostumuksensa korvauksen korottamiseen siinä tapauksessa, että yksi tai useampi seuraavista lisääntyy tai suurenee: äänitteiden lähetystuntimäärä, NOS:n edustamien kanavien yleisömäärä, tekijänoikeudella suojattujen teosten käytöstä sopimuksen perusteella maksettavaksi vahvistettujen korvausten määrä, lähellä sijaitsevien jäsenvaltioiden yleisradioyhtiöiden suorittamien korvausten määrä sekä Alankomaiden kaupallisten radiokanavien suorittama korvaus.

22. SENA teki mainitusta tuomiosta kassaatiovalituksen vedoten tuomion olevan yhteensopimaton direktiivin kanssa. Koska direktiivillä otetaan käyttöön itsenäinen kohtuullisen korvauksen käsite, siinä vaaditaan SENA:n mukaan mainitun käsitteen yhtenäistä tulkintaa jäsenvaltioissa, mihin valituksenalainen päätös ei sitä vastoin anna mahdollisuutta.

23. Jouduttuaan näin ollen tulkitsemaan direktiivin 92/100/ETY säännöstä Hoge Raad on esittänyt yhteisöjen tuomioistuimelle 9.6.2000 tekemällään välipäätöksellä seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

"1. Onko [vuokraus- ja lainausoikeuksista sekä tietyistä tekijänoikeuden lähioikeuksista henkisen omaisuuden alalla] 19 päivänä marraskuuta 1992 annetun neuvoston direktiivin 92/100/ETY 8 artiklan 2 kohdassa käytetty kohtuullisen korvauksen käsite sellainen yhteisön oikeuden käsite, jota on tulkittava ja sovellettava samalla tavalla kaikissa Euroopan yhteisöjen jäsenvaltioissa?

2. Jos ensimmäiseen kysymykseen vastataan myöntävästi:

a) Minkä perusteiden mukaan kohtuullisen korvauksen määrä on määritettävä?

b) Onko lähtökohdaksi otettava ennen direktiivin voimaantuloa kyseisessä jäsenvaltiossa kyseisten järjestöjen välillä sovitut tai niiden yleisesti noudattamat korvausmäärät?

c) Onko direktiivin täytäntöönpanemiseksi annetun kansallisen lain antamisen yhteydessä asianomaisille henkilöille korvauksen määrästä syntyneet odotukset otettava huomioon, tai saadaanko ne ottaa huomioon?

d) Onko lähtökohdaksi otettava ne korvausmäärät, jotka maksetaan musiikkiteoksia koskevien tekijänoikeuksien perusteella, kun yleisradioyhtiöt lähettävät näitä teoksia?

e) Onko korvaus suhteutettava kuuntelijoiden tai katsojien potentiaaliseen määrään vai kuuntelijoiden tai katsojien tosiasialliseen määrään, vai osaksi ensiksi mainittuun ja osaksi viimeiseksi mainittuun ryhmään; ja jos viimeinen vaihtoehto tulee kysymykseen, missä suhteessa?

3. Jos ensimmäiseen kysymykseen vastataan kieltävästi, merkitseekö tämä sitä, että jäsenvaltiot saavat täysin vapaasti määrätä niistä perusteista, joiden mukaan kohtuullisen korvauksen määrä on määritettävä; vai onko tämän vapauden osalta joitakin rajoituksia ja jos on, mitä nämä rajoitukset ovat?"

24. Pääasian asianosaisten lisäksi komissio sekä Alankomaiden, Saksan, Suomen, Portugalin ja Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus ovat esittäneet yhteisöjen tuomioistuimelle huomautuksensa.

Asian oikeudellinen arviointi

25. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pyytää kolmella edellä mainitulla kysymyksellä yhteisöjen tuomioistuimelta vastausta siihen, onko direktiivin 8 artiklan 2 kohdan mukainen "kohtuullisen korvauksen" käsite yhteisön oikeuden käsite vai ei ja miten mainittu asia vaikuttaa niiden perusteiden valintaan, joiden mukaan korvauksen määrä on vahvistettava.

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut

a) Kohtuullisen korvauksen käsitteestä

26. SENA:n mukaan kohtuullisen korvauksen käsite on yhteisön oikeuden käsite,

jota on kaikissa jäsenvaltioissa tulkittava sellaisenaan yhtenäisten perusteiden mukaan. Sen lisäksi, että tämä seuraa SENA:n mukaan väistämättä yleisestä yhdenvertaisuuden ja syrjintäkiellon periaatteesta, tähän johtavat ennen kaikkea direktiivin sekä sen laadintaan suoraan vaikuttaneen Rooman yleissopimuksen tarkoitus. Kummankin tarkoituksena on SENA:n mukaan turvata tosiasiallinen yhdenmukaisuus, jolla pyritään korvaamaan se taloudellinen haitta, jota esittäville taiteilijoille ja tuottajille saattaa aiheutua heidän teostensa yleisradioinnista. Mainittu tavoite voidaan SENA:n mukaan saavuttaa ainoastaan kohtuullisen korvauksen käsitteen yhtenäisellä tulkinnalla. Tämä väite saa SENA:n mukaan vahvistusta a contrario direktiivin 5 artiklasta, jossa säädetään poikkeuksia lainausta koskevaan yksinoikeuteen siltä osin, kuin mainittua oikeutta käyttävät julkiset laitokset, edellyttäen, että tekijät "saavat korvauksen". Direktiivissä säädetään tältä osin nimenomaisesti, että jäsenvaltiot saavat mainittua korvausta vahvistaessaan "ottaa huomioon kulttuurin edistämiseen liittyvät päämääränsä"; se ettei 8 artiklan mukaisen "kohtuullisen korvauksen" kohdalla ole vastaavaa viittausta, osoittaa SENA:n mukaan, ettei jäsenvaltioilla kyseisessä tapauksessa ole sitä harkintavaltaa, joka niille on ensin mainitussa tilanteessa jätetty.

27. Myös NOS, komissio sekä Alankomaiden, Portugalin ja Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus katsovat, että "kohtuullinen korvaus" on yhteisön oikeuden käsite. Sillä viitataan kuitenkin avoimeen kohtuullisuuden käsitteeseen, jota ei ole millään tavoin määritelty direktiivissä eikä Rooman yleissopimuksessa ja jolla viitataan pikemminkin, kuten erityisesti NOS sekä Portugalin ja Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus korostavat, oikeudenmukaisuuden käsitteeseen konkreettisessa yksittäistapauksessa. Jäsenvaltioilla on siten mainittujen tahojen mukaan laajat vapaudet kyseessä olevan käsitteen tulkinnan osalta, erityisesti jos katsotaan, että direktiivissä asetetaan ainoastaan yhdenmukaistamisen vähimmäisedellytykset.

28. Jäsenvaltioiden vapaus päättää kyseessä olevan käsitteen sisällöstä ei kuitenkaan ole ehdoton, kuten sekä komissio että Alankomaiden hallitus ovat korostaneet, vaan sillä on direktiivissä säädetystä järjestelmästä johtuvia rajoja; vapauden myöntämisen tarkoituksena on mainittujen tahojen mukaan toisaalta tuottajien ja esittävien taiteilijoiden ja toisaalta ulkopuolisten käyttäjien etujen oikeudenmukainen yhteensovittaminen.

29. Alankomaiden hallituksen mukaan kyseessä olevan käsitteen yhteisöllisestä luonteesta seuraa, etteivät jäsenvaltiot siitä huolimatta, että niillä tässä tapauksessa on laaja harkintavalta, kuitenkaan vapaudu niistä rajoista ja siitä valvonnasta, jotka johtuvat käsitteen edellä mainitusta luonteesta, samoin kuin on asianlaita muidenkin yhteisön oikeuden käsitteiden, esimerkiksi yleisen järjestyksen, osalta.

Alankomaiden hallitus mainitsee tältä osin erityisesti asiassa Van Duyn[8] ja asiassa Rutili[9] annetut tuomiot, joissa yhteisöjen tuomioistuin on todennut, että "vaikka jäsenvaltiot ovat periaatteessa vapaita määrittelemään kansallisten tarpeidensa mukaisesti yleisen järjestyksen ja turvallisuuden asettamat vaatimukset, on kuitenkin niin, että yhteisön oikeuteen liittyvissä asioissa ja erityisesti siksi, että kyseessä on poikkeus — — perusperiaatteesta, perusteita on tulkittava suppeasti siten, etteivät jäsenvaltiot voi kukin yksinään määritellä niiden ulottuvuutta ilman yhteisön toimielinten valvontaa".[10]

30. Saksan ja Suomen hallituksen näkemys asiasta on muodollisesti päinvastainen mutta asiasisällöltään lähellä muiden hallitusten kantoja. Saksan ja Suomen hallitus tosin katsovat, ettei kohtuullisen korvauksen käsite ole yhteisön oikeuden käsite mutta huomauttavat, ettei tästä seuraa jäsenvaltioille mitään rajatonta vapautta. Erityisesti Saksan liittotasavallan mukaan ne rajat, jotka kansallisille oikeusjärjestyksille on asetettava kohtuullisesta korvauksesta päättämisen osalta, ovat johdettavissa itse direktiivin sääntelykohteesta ja päämäärästä ja johtuvat siitä, että on tarpeen turvata asianmukaiset tulot esittäville taiteilijoille sekä se, että saadut tulot jaetaan oikeassa suhteessa tekijöiden ja esittävien taiteilijoiden panosten merkittävyyteen.

8 — Asia 41/74, Van Duyn, tuomio 4.12.1974 (Kok. 1974, s. 1337, Kok. Ep. II, s. 395).

9 — Asia 36/75, Rutili, tuomio 28.10.1975 (Kok. 1975, s. 1219, Kok. Ep. II, s. 495).

10 — Edellä alaviitteessä 9 mainittu asia Rutili, tuomion 26 ja 27 kohta.

b) Tulkintaperusteista

31. Mitä tulee ennakkoratkaisukysymyksen 2 kohdan a alakohdassa tarkoitettuihin tulkintaperusteisiin, kaikki asian osapuolet eivät kiinnitä niihin kovinkaan paljon huomiota, ja jäljempänä esittämäni tarkennukset huomioon ottaen katsonkin asian ratkaisusta riippumatta, ettei kyseisten väitteiden ja niiden perustelujen tarkempi käsittely ole tarpeen. Huomautan ainoastaan, että useampi kuin yksi asian osapuolista ei pidä asianmukaisena sitä, että yhteisöjen tuomioistuin lausuisi mainitusta kohdasta tuomiossaan, ja lisäksi Saksan hallitus katsoo huolimatta siitä, että se käsittelee jokaista perustetta yksityiskohtaisesti, että koko kysymys on jätettävä tutkimatta, koska se ei Saksan hallituksen mukaan koske niinkään direktiivin tulkintaa vaan pikemminkin kansallisen oikeuden soveltamista käsiteltävänä olevaan konkreettiseen tapaukseen. Saksan hallituksen mukaan asiasta ei siten ole aiheellista pyytää yhteisöjen tuomioistuimen tuomiota vaan pikemminkin asiantuntijan lausuntoa pääasiassa käsiteltävänä olevan riita-asian yhteydessä.

Asian arviointi

32. Ryhtyessäni arvioimaan yhteisöjen tuomioistuimelle esitettyjä kysymyksiä joudun ensinnäkin toteamaan, että mielestäni ei voida kieltää sitä, että "kohtuullisen korvauksen" käsite on yhteisön oikeuden käsite, kun otetaan huomioon, että sitä käytetään direktiivissä, jossa ei ole mainitun käsitteen tulkinnan osalta suoraa eikä välillistä viittausta kansallisiin oikeusjär-

jestyksiin. Kuten yhteisöjen tuomioistuin on useaan otteeseen korostanut, "sekä yhteisön oikeuden yhtenäisen soveltamisen periaate että yhdenvertaisuusperiaate edellyttävät, että yhteisön oikeuden sellaisen säännöksen sanamuotoa, joka ei sisällä nimenomaista viittausta jäsenvaltioiden oikeuteen säännöksen sisällön ja soveltamisalan määrittämiseksi, on tavallisesti tulkittava koko yhteisössä itsenäisesti ja yhtenäisesti, mikä on tehtävä ottamalla huomioon säännöksen asiayhteys ja kyseisen säännöstön tavoitteet". [11]

33. Vaikka yhteisöjen tuomioistuin onkin näin todennut, se ei silti ole juurikaan tarkentanut kyseessä olevan käsitteen määritelmää, koska direktiivissä käsite ainoastaan mainitaan määrittelemättä sitä millään tavoin. Tämä ei tosin ole yllättävää, jos katsotaan, että kyseessä oleva käsite on saanut vaikutteita kohtuullisuuden käsitteestä ja, kuten lähes kaikki asianosaiset ovat korostaneet, vaikkakin pienin vivahde-eroin, että kohtuullisuuden käsite on luonteeltaan "avoin" käsite, joka ilmentää yleistä tarkoituksenmukaisuuden tai tasapainon periaatetta ja jättää soveltajalleen laajan harkintavallan. Todellisuudessa, kuten myös käsiteltävänä olevassa riita-asiassa käydyn keskustelun kuluessa (erityisesti Portugalin ja Yhdistyneen kuningaskunnan hallituksen taholta) on korostettu, viittaus kohtuullisuuteen edellyttää — tietenkin lukuun ottamatta tilanteita, joissa osapuolten välillä on asiasta sopimus — että näiden vastakkaisia etuja koskeva riita-asia ratkaistaan tuomioistuimessa konkreettisen tapauksen erityispiirteiden eikä laissa edeltä käsin säädettyjen yleisten ja abstraktien perusteiden pohjalta.

34. Kuten olen jo todennut, ei siten ole yllättävää, ettei "kohtuullisen korvauksen" käsitettä ole direktiivissä täsmällisesti määritelty. Korostamisen arvoista on, että sen lisäksi, ettei direktiivissä ole mainittua määritelmää, siinä ei myöskään ole suoria eikä välillisiä viittauksia korvauksen "kohtuullisuuden" arvioinnissa mahdollisesti käyttökelpoisiin perusteisiin, toisin kuin samassa direktiivissä esimerkiksi vuokrausoikeuden siirron kohdalla on. Tältä osin mainitaan ainakin yksi yhtenäinen peruste — vaikkakin melko yleisellä tasolla — tekijöille ja esittäville taiteilijoille tulevasta kohtuullisesta korvauksesta päättämisen osalta (4 artiklan 1 kohta), [12] eli peruste, jonka taustalla on panoksen merkitys äänitteen ja elokuvan synnyssä (seitsemästoista perustelukappale). [13]

35. Viitteitä kohtuullisesta korvauksesta päätettäessä käytettävistä soveltamisperusteista on kuitenkin myös tekijänoikeuden ja

11 — Ks. viimeisimpinä asia C-287/98, Linster, tuomio 19.9.2000 (Kok. 2000, s. I-6917, 43 kohta) ja asia C-357/98, Yiadom, tuomio 9.11.2000 (Kok. 2000, s. I-9265, 26 kohta) sekä varhaisemmasta oikeuskäytännöstä asia 327/82, Ekro, tuomio 18.1.1984 (Kok. 1984, s. 107, 11 kohta).

12 — Huomautettakoon, että mainitun kohdan mukaan "sellaisella tekijällä tai esittävällä taiteilijalla, joka on luovuttanut tai siirtänyt äänitteeseen tai elokuvan alkuperäiskappaleeseen tai sen kopioon liittyvän vuokrausoikeutensa äänitteiden tai elokuvien tuottajalle, säilyy vuokrauksen perusteella oikeus kohtuulliseen korvaukseen".

13 — Huomautettakoon, että mainitun kohdan mukaan "mainittua kohtuullista korvausta määritettäessä on otettava huomioon asianomaisten tekijöiden ja esittävien taiteilijoiden panoksen merkitys äänitteen ja elokuvan synnyssä".

lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa annetussa direktiivissä 2001/29/EY,[14] jonka 5 artiklassa tarkennetaan, että jäsenvaltioilla on oikeus säätää tekijänoikeudella tai lähioikeuksilla suojattujen kohteiden vapaasta käytöstä yksityisiin tarkoituksiin edellyttäen, että tietyille oikeudenhaltijoille taataan sopiva hyvitys. Edellä mainitussa 5 artiklassa säädetään nimenomaisesti erään vaihtoehdon kohdalla, että hyvitystä määrättäessä otetaan huomioon mainitussa direktiivissä säädettyjen "teknisten toimenpiteiden soveltaminen taikka niiden soveltamatta jättäminen" ja direktiivin kolmannessakymmenennessäviidennessä perustelukappaleessa luetellaan yleisemmin eräitä täydentäviä soveltamisperusteita, jotka voidaan ottaa huomioon — vaikkakaan ei yksinomaisina — 5 artiklan mukaisen sopivan hyvityksen määrästä päätettäessä.[15]

36. Muiden tilanteiden osalta yhteisön lainsäätäjä ei sitä vastoin ole katsonut tarpeelliseksi tarkentaa yhtenäisiä soveltamisperusteita, kuten satelliitin välityksellä tai kaapeleitse tapahtuvaan lähettämiseen sovellettavasta tekijänoikeuden ja lähioikeuksien suojasta annetun direktiivin 93/83/ETY[16] osalta, jolla ainoastaan ulotetaan direktiivin 92/100/ETY 8 artiklan soveltamisala mainittuihin yleisölle välittämisen muotoihin.

37. Tästä voidaan siten päätellä, että yhteisön lainsäätäjä on pitäessään sitä tarpeellisena tai soveliaana puuttunut asiaan sellaisten käsitteiden osalta, jotka ovat käsiteltävänä olevassa asiassa tulkittavana olevan käsitteen kanssa täysin samankaltaisia. Tilanteissa, joissa se sitä vastoin ei ole antanut mitään tarkennuksia, kuten tässä tapauksessa, se on halunnut jättää jäsenvaltioille laajemmat vapaudet ilmeisesti sen vuoksi, ettei se ole pitänyt yhdenmukaistamisen viemistä pidemmälle tarpeellisena tai soveliaana. Toisaalta en usko, että yhteisöjen tuomioistuimen tehtävänä on asettua yhteisön lainsäätäjän paikalle vahvistamalla itse sellaisia yhtenäisiä perusteita, joita tämä ei ole säätänyt, koska silloin rajoitettaisiin jäsenvaltioiden vapautta ilman siihen oikeuttavia perusteita.

38. Vaikka edellä käytetäänkin yleisiä käsitteitä, on kuitenkin pakko vielä tarkentaa, ettei mainittu vapaus ole rajaton, koska sitä aina kuitenkin käytetään jotain yhteisön oikeuden käsitettä sovellettaessa

14 — 22.5.2001 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EYVL L 167, s. 10—19).

15 — Mainitussa kohdassa tarkennetaan erityisesti, että "tällaisen sopivan hyvityksen muotoa, yksityiskohtaisia järjestelyjä ja mahdollista tasoa määritettäessä olisi otettava huomioon kunkin tapauksen erityisolosuhteet. Näitä olosuhteita arvioitaessa käyttökelpoinen peruste voi olla kyseisestä toimesta oikeudenhaltijoille mahdollisesti aiheutuva haitta. Mikäli oikeudenhaltijat ovat jo saaneet maksun jossakin muussa muodossa, esimerkiksi osana lisenssimaksua, mitään erityistä tai erillistä maksua ei voida edellyttää. Sopivan hyvityksen tason määrittämisessä olisi otettava täysin huomioon, missä määrin direktiivissä tarkoitettuja teknisiä suojaustoimenpiteitä on käytetty. Tietyissä tilanteissa, joissa oikeudenhaltijalle koituva haitta on vähäinen, ei velvoitetta maksun suorittamiseen voi syntyä".

16 — Tiettyjen satelliitin välityksellä tapahtuvaan yleisradiointiin ja kaapeleitse tapahtuvaan edelleen lähettämiseen sovellettavien tekijänoikeutta sekä lähioikeuksia koskevien sääntöjen yhteensovittamisesta 27 päivänä syyskuuta 1993 annettu neuvoston direktiivi 93/83/ETY (EYVL L 248, s. 15).

ja siis yhteisöjen toimielinten, erityisesti yhteisöjen tuomioistuimen, valvonnassa.

39. Kuten Alankomaiden hallitus on huomauttanut, käsiteltävänä olevassa asiassa käsillä oleva tilanne on verrattavissa tilanteeseen eräiden muiden käsitteiden osalta, joita käytetään yhteisön oikeudessa, mutta joita ei ole sen taholta määritelty, vaan ne on valtaosin jätetty kansallisten oikeusjärjestyksien varaan. Kuten Alankomaiden hallitus on huomauttanut, näin on asianlaita esimerkiksi yleisen järjestyksen käsitteen osalta, erityisesti siltä osin kuin se mainitaan EY 39 artiklassa työntekijöiden vapaalle liikkuvuudelle asetettavana rajana. Asiasta Van Duyn ja asiasta Rutili ilmenevän tunnetun oikeuskäytännön mukaan mainitun käsitteen luonteeseen kuuluu, että sillä viitataan jäsenvaltioiden yksinomaiseen toimivaltaan ja siis niiden sisäisiin oikeusjärjestyksiin. Kuten yhteisöjen tuomioistuin on mainituissa tuomioissa korostanut, jäsenvaltiot ovat näin ollen "vapaita määrittelemään kansallisten tarpeidensa mukaisesti yleisen järjestyksen vaatimukset",[17] koska nämä "voivat vaihdella maasta ja aikakaudesta toiseen".[18] Kun otetaan huomioon, että jäsenvaltioiden vapaus määritellä kansallisen yleisen järjestyksen vaatimukset liittyy "yhteisön oikeuteen liittyviin asioihin" ja että se rajoittaa jotain perustamissopimuksen perusperiaatetta, tässä tapauksessa henkilöiden vapaata liikkuvuutta, jäsenvaltiot eivät kuitenkaan voi vapautua yhteisön oikeuden mukaisesta valvonnasta ja rajoista.[19]

17 — Edellä alaviitteessä 9 mainittu asia Rutili, tuomion 26 kohta.

18 — Edellä alaviitteessä 8 mainittu asia Van Duyn, tuomion 18 kohta.

19 — Edellä alaviitteessä 9 mainittu asia Rutili, tuomion 27 kohta.

40. Samankaltaisia päätelmiä voidaan mielestäni tehdä direktiivin 8 artiklan mukaisen "kohtuullisen korvauksen" käsitteen osalta. Jäsenvaltioille tältä osin myönnettyä vapautta on siten käytettävä yhteisöjen toimielinten valvonnassa sekä direktiivistä johdettavissa olevia edellytyksiä ja rajoja sekä yleisemmin perustamissopimuksella luotua järjestelmää ja sen periaatteita noudattaen.

41. Jos näitä viittauksia halutaan tarkentaa, vaikuttaa mielestäni ilmeiseltä ennen kaikkea se, ettei jäsenvaltio voi määrittää "kohtuullista korvausta" minkään yhteisön oikeuden yleisen periaatteen vastaisesti.

42. Kuten Suomen hallitus aivan oikeutetusti korostaa, kansallisten oikeusjärjestyksien sääntelyalaa rajoittaa mainitulla alueella erityisesti tarve turvata kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän kieltoa koskevan periaatteen soveltaminen, josta säädetään EY 12 artiklassa ja jota tarkennetaan edelleen käsiteltävänä olevan asian kannalta merkityksellisiltä osin tavaroiden, henkilöiden ja palvelujen vapaata liikkuvuutta koskevilla säännöksillä.

43. Kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän kiellon soveltamisala on mainitulla alueella pelkästään EY 12 artiklassa säädettyä laajempi. Mainittu kielto ulottuu lähioikeuksien suojan osalta joukkoon toimijoita, jotka eivät yhteisön ulkopuolisten maiden kansalaisina saa EY 12 artiklan mukaista suojaa mutta joita koskevat Maailman kauppajärjestön (WTO) TRIPS-sopimus ja Rooman yleissopimus.

44. Kuten kaikki tietävät, TRIPS-sopimus velvoittaa yhteisöä ja kaikkia sen jäsenvaltioita, eikä kenellekään ole epäselvää myöskään se, että jos ei oteta huomioon sopimuksen suorasta soveltamisesta käytyä keskustelua, sopimuksessa säädetyt kansallista kohtelua koskevat säännökset ovat oleellinen osa sitä oikeutta, jonka noudattamisen turvaaminen on EY 220 artiklan mukaan yhteisöjen tuomioistuimen tehtävänä. Sopimuksen 1 artiklan 3 kohdassa olevalla viittauksella sopimuksen osaksi liitetään Rooman yleissopimuksen 2, 4 ja 5 artikla, joiden myötä kansallisen kohtelun periaate tulee sovellettavaksi suureen joukkoon toimijoita ja tilanteita, joilla ei ole asianmukaista liityntää yhteisöön, ellei sellaisena sitten ole siihen kuuluminen tai sijoittautuminen, ja jotka eivät näin ollen lähtökohtaisesti saa EY 12 artiklan mukaista suojaa. EY 12 artiklan lisäksi jäsenvaltioiden toimintavapautta direktiivin ja erityisesti sen 8 artiklan 2 kohdan soveltamisen osalta rajoittavat siten erityisesti mainitut sopimussäännökset.

45. Tässä on kaikki, mitä yleisten periaatteiden osalta voidaan todeta. Katson kuitenkin, että jäsenvaltioille jätettyä harkintavaltaa rajoittavia tekijöitä voidaan johtaa myös direktiivillä säädetystä järjestelmästä ja erityisesti tarpeesta säilyttää sen tehokas vaikutus.

46. Tältä kannalta katsottuna voin mielestäni väittää ennen kaikkea, ettei korvausta voida pitää kohtuullisena, jos se osoittautuu direktiivillä ja erityisesti sen 8 artiklan 2 kohdan säännöksellä tavoitellun päämäärän kannalta vahingolliseksi. Koska mainitun säännöksen tarkoituksena on turvata se, että oikeudenhaltijat saavat "korvauksen" siinä mainituista äänitteiden käytöistä, vaikuttaa mielestäni selvältä, että sen lisäksi, että mainitun korvauksen on oltava "kohtuullinen", sen on aina oltava myös tosiasiallinen ja huomattava, jotta vältyttäisiin siltä vaaralta, että esittävä taiteilija ja tuottaja menettävät heille kuuluvan oikeutensa. Toisin sanoen, kuten Alankomaiden hallitus aivan oikeutetusti korostaa, konkreettisen tapauksen olosuhteiden arviointi ei voi johtaa — aivan poikkeuksellisia olosuhteita lukuun ottamatta — täysin nimellisen korvauksen vahvistamiseen, mikä loppujen lopuksi johtaisi siihen, että oikeus korvaukseen ei toteudu.

47. Mielestäni vaikuttaa siltä, että tämän päätelmän vahvistaa direktiivin seitsemännen perustelukappaleen sanamuoto, jonka mukaan esittävien taiteilijoiden ja tuottajien oikeussuojan, josta direktiivillä kokonaisuudessaan säädetään, tarkoituksena on turvata ensin mainituille asianmukainen tulotaso ja jälkimmäisille heidän sijoitustensa tuottavuus. Direktiivin 8 artiklan 2 kohdan mukaisen korvauksen on siten tosiasiallisesti edistettävä taiteellisen toiminnan ja tuotantotoiminnan kannattavuuden turvaamista.

48. Voitaisiin jopa pohtia, eikö mainitun päämäärän huomioon ottaminen voi olla *yksinomaisena* mittapuuna kohtuullisen korvauksen määrästä päätettäessä. Tämänkaltaista päätelmää vastaan puhuu kuitenkin se, että taiteellisen toiminnan ja tuotantotoiminnan kannattavuus turvataan kaikilla direktiivissä esittävien taiteilijoiden ja tuottajien eduksi säädetyillä toimenpiteillä yhdessä. Tämä kannattavuus turvataan ensisijaisesti ja tavallisesti erityisesti mainituille toimijoille myönnetyillä yksinoikeuksilla, joita ovat direktiivin 2 artiklan mukainen vuokraus- ja lainausoikeus,[20] 6 artiklan mukainen oikeus tallentamiseen,[21] 7 artiklan mukainen oikeus kopiointiin[22] ja 8 artiklan 1 kohdan mukainen oikeus yleisradiointiin ja yleisölle välittämiseen suorana lähetyksenä. Sellaisen äänitteen yleisradiointiin tai välittämiseen yleisölle, joka on jo julkaistu kaupallisessa tarkoituksessa ei esittävällä taiteilijalla sen enempää kuin tuottajallakaan sitä vastoin ole yksinoikeutta (direktiivin sanamuodon mukaan oikeutta "sallia tai kieltää" mainittuja toimenpiteitä) (8 artiklan 1 kohta). Tämän osalta 8 artiklan 2 kohdassa säädetty oikeus kohtuulliseen korvaukseen on siten ainoastaan tuottavuuden turvaavan järjestelmän lisä, samoin kuin itse oikeuskin on luonteeltaan "heikko" verrattuna ensisijaisina mainittuihin yksinoikeuksiin.

49. Lopullisena päätelmänä katson voivani todeta, että direktiivin 8 artiklan 2 kohdan mukainen "kohtuullisen korvauksen" käsite on yhteisön oikeuden käsite, mutta direktiivissä ei säädetä yhtenäisiä perusteita, joiden mukaan korvauksen määrä on määritettävä. Jäsenvaltiot voivat siten vapaasti päättää näistä perusteista, kuitenkin noudattaen direktiivin päämääriä ja yhteisön oikeuden periaatteita.

20 — Huomautettakoon, että mainitun kohdan mukaan "yksinoikeus sallia tai kieltää vuokraus ja lainaus on
— —
— esittävällä taiteilijalla omasta esityksestään tehtyjen tallenteiden osalta,
— äänitteiden tuottajalla omien äänitteidensä osalta — — ".

21 — "Jäsenvaltiot säätävät esittävien taiteilijoiden yksinoikeudesta sallia tai kieltää esitystensä tallentaminen."

22 — "Jäsenvaltiot myöntävät yksinoikeuden sallia tai kieltää suora tai välillinen kopiointi
— esittäville taiteilijoille omien esitystensä tallentamisen osalta,
— äänitteiden tuottajille omien äänitteidensä osalta — —."

Ratkaisuehdotus

50. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että yhteisöjen tuomioistuin vastaa ennakkoratkaisukysymyksiin toteamalla, että direktiivin 8 artiklan 2 kohdan mukainen "kohtuullisen korvauksen" käsite on yhteisön oikeuden käsite, mutta direktiivissä ei säädetä yhtenäisiä perusteita, joiden mukaan korvauksen määrä on määritettävä. Jäsenvaltiot voivat siten vapaasti päättää näistä perusteista, kuitenkin noudattaen direktiivin päämääriä ja yhteisön oikeuden periaatteita.